УДК 657.347

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.01>**Алевтина Бірюкова,**

докт. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УМОВИ ЗАРАХУВАННЯ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ

У статті проаналізовано умови зарахування зустрічних однорідних вимог, юридичні особливості застосування цього способу припинення цивільного зобов'язання, розкрито юридичну природу та ознаки цього правового інституту, виявлено проблемні теоретичні та практичні питання застосування зарахування зустрічних однорідних вимог, запропоновано шляхи вдосконалення правового регулювання та практики здійснення зарахування. Також визначено, що особливістю зустрічних однорідних вимог є припинення одночасно декількох зобов'язань, що значною мірою спрощує виконання. Цивільно-правова модель зарахування зустрічних однорідних вимог передбачає існування двох зобов'язань, суб'єктний склад яких зберігається, проте це не позбавляє сторони можливості здійснити зарахування більшої кількості зобов'язань. Встановлено, що зарахування зустрічних однорідних вимог можливе як за домовленістю сторін, тобто за двостороннім правочином, а також те, що передбачено можливість припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог за заявою хоча б однієї із сторін (контрагентів). Це говорить про універсальність і привабливість зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення зобов'язальних правовідносин, хоча і потребує додаткового тлумачення для практики застосування. Також проаналізовано випадки, коли закон обмежує і зовсім забороняє застосування зарахування зустрічних однорідних вимог. Проведено аналіз судової практики стосовно спорів, що виникають у разі припинення зобов'язань заліком зустрічних вимог. Визначено думку Верховного Суду стосовно розуміння понять «однорідність», «зустрічність», а також моменту виконання зустрічних вимог щодо кожного зобов'язання. Розглянуто доктринальне розуміння питань, що постають перед науковцями, щодо теоретичного обґрунтування визначеної проблематики. Визначені дискусійні питання встановлення моменту припинення зобов'язань у складі юридичної конструкції зарахування зустрічних вимог. Встановлено вимоги щодо форми заяви про зарахування зустрічних однорідних вимог як одностороннього правочину. Обґрунтовано думку про необхідність внесення змін до ст. 601 ЦК України з метою запобігання непорозумінню у тлумаченні та практичному застосуванні зарахування зустрічних однорідних вимог.

Ключові слова: зарахування, умови зарахування, зустрічні вимоги, однорідні вимоги, припинення зобов'язання.

Постановка проблеми. Теоретичним та практичним аспектам припинення цивільного зобов'язання присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних цивілістів. При цьому в працях вчених-правників висвітлюються як загальні питання припинення цивільного зобов'язання, класифікації підстав припинення зобов'язальних правовідносин, так і характеристика окремих способів. Втім, незважаючи на те, що зарахування зустрічних однорідних вимог є досить поширеним у практиці способом припинення цивільного зобов'язання, наявні натеper дослідження вказаної проблематики не дають можливості вичерпно охарактеризувати юридичну природу, всебічно визначити сутнісні ознаки цього правового інституту та особливості й умови його застосування у практиці врегулювання зобов'язальних правовідносин, порядок звернення сторони із заявою про зарахування зустрічних однорідних вимог тощо.

Крім того, відсутність вичерпної нормативної регламентації порядку дій контрагентів у разі припинення зобов'язання саме зарахуванням, невизначеність моменту припинення відповідних зобов'язань породжують різне розуміння та складнощі у застосуванні учасниками цього способу припинення зобов'язальних правовідносин.

Мета статті. Тому актуальними для забезпечення єдиного сприйняття учасниками зобов'язальних правовідносин цього способу припинення зобов'язання є питання юридичної природи цього правового інституту, характеристики умов, особливостей та юридичних наслідків зарахування зустрічних однорідних вимог, механізму припинення цивільного зобов'язання в такий спосіб тощо, розгляд яких і становить мету статті.

Виклад основного матеріалу. Правила припинення зобов'язання сформульовані в главі 50 «Припинення зобов'язання» розділу I книги п'ятої «Зобов'язальне право» Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1]. Норми цієї глави передбачають, що зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом (ч. 1 ст. 598 ЦК України), зокрема зарахуванням (ст. 601 ЦК України). При цьому ст. 601 ЦК України дає загальну характеристику цієї підстави. Так, передбачається, що зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї зі сторін.

Зарахування зустрічних однорідних вимог є окремою підставою припинення цивільного зобов'язання, юридичну природу якої слід окреслити через призму притаманних їй ознак, умов та особливостей застосування.

З аналізу вказаного законодавчого припису слід дійти висновку, що умовами застосування саме цього способу припинення цивільного зобов'язання (частково або у повному обсязі), на які прямо вказує законодавець, є: 1) зустрічність вимог, тобто сторони одночасно беруть участь у двох зобов'язаннях, і при цьому кредитор за одним зобов'язанням є боржником за іншим, і навпаки; 2) вимоги мають бути однорідними, що є імперативною вимогою законодавця та сутнісною ознакою цієї підстави припинення цивільного зобов'язання. При цьому законодавець не надає визначення терміна «однорідність», не окреслює критерії чи ознаки однорідності вимог, проте, вважаємо, що вимоги мають бути однорідними саме за змістом, адже нормативні приписи не містять правил щодо підстав виникнення відповідних прав та обов'язків у сторін; 3) строк виконання таких вимог настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.

Особливістю вказаного способу припинення зобов'язання є те, що результатом проведення зарахування є припинення одночасно кількох зобов'язань, тобто припинення прав та обов'язків сторін в рамках кількох зобов'язань, за якими контрагенти мають однорідні вимоги один до одного. При цьому цивільно-правова модель зарахування зустрічних однорідних вимог передбачає існування двох зобов'язань, суб'єктний склад яких збігається, проте це не позбавляє сторони можливості здійснити зарахування

щодо більшої кількості зобов'язань кожної із них, адже законодавець, закріплюючи правову конструкцію цього способу припинення зобов'язання, не встановлює жодних заборон.

Крім того, зарахування зустрічних однорідних вимог, за умови дотримання окреслених вимог законодавства, здійснюється за заявою будь-якої сторони цивільних правовідносин (як кредитора, так і боржника), оскільки застосування цього способу припинення зобов'язань не пов'язується із попередньою поведінкою сторін, неналежним виконанням чи невиконанням зобов'язання, правом лише певної сторони вимагати припинення зобов'язання тощо.

Важливою умовою слід також вважати необхідність дотримання сторонами вимог законодавства щодо обмеження випадків припинення зобов'язання шляхом зарахування, зокрема, відповідно до ст. 602 ЦК України не допускається зарахування зустрічних вимог: 1) про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 2) про стягнення аліментів; 3) щодо довічного утримання (догляду); 4) у разі спливу позовної давності; 4¹) за зобов'язаннями, стороною яких є неплатоспроможний банк, крім випадків, установлених законом; 5) в інших випадках, встановлених договором або законом. Як бачимо, обмеження передбачені як за предметним, так і за суб'єктним критерієм.

Тож перелік випадків, у разі настання яких проведення зарахування не допускається, є відкритим, що передбачає необхідність попереднього аналізу сторонами правовідносин, що склалися, змісту вимог, зарахуванням яких передбачається припинення зобов'язання, на предмет поширення відповідних законодавчих обмежень. При цьому дотримання саме сукупності вказаних імперативних умов дозволяє сторонам припинити зобов'язальні правовідносини у такий спосіб.

Деякі дослідники ширше інтерпретують перелік ознак, яким мають відповідати вимоги, які підлягають зарахуванню, зокрема: 1) ясність або безспірність вимог, що передбачає відсутність між сторонами спору щодо характеру зобов'язання, його змісту, умов виконання тощо [2, с. 223]; 2) безспірність і зарахування зустрічних вимог за заявою хоча б однієї зі сторін [3, с. 240]. Слід визнати слушними зауваження вчених щодо безспірності вимог, проте вказана ознака винесена за межі законодавчого формулювання зарахування.

Із цього приводу слід звернути увагу на останню судову практику, зокрема, Верховного

Суду, в якій відображено тлумачення судовим органом переліку умов, що є необхідними для здійснення зарахування. Так, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду та Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду в низці судових рішень дотримуються послідовної позиції щодо умов, яким мають відповідати вимоги, які можуть підлягати зарахуванню, зокрема, вони мають: «1) бути зустрічними (кредитор за одним зобов'язанням є боржником за іншим, а боржник за першим зобов'язанням є кредитором за другим); 2) бути однорідними (зараховуватися можуть вимоги про передачу речей одного роду, у зв'язку з чим зарахування як спосіб припинення зазвичай застосовується до зобов'язань із передачі родових речей, зокрема грошей). Правило про однорідність вимог поширюється на їхню правову природу, але не стосується підстави виникнення такої вимоги. Отже, допускається зарахування однорідних вимог, які випливають з різних підстав (різних договорів тощо); 3) строк виконання таких вимог настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги» (п. 27 постанови від 16.04.2019 р. у справі № 911/483/18; постанова від 21.11.2018 р. у справі 755/9929/15-ц) [4;5].

Водночас, переглядаючи справу за позовом банку до товариства з обмеженою відповідальністю про визнання одностороннього правочину, а саме заяви про припинення зобов'язань шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог, недійсним, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що «оскільки у цій справі зобов'язання сторін за договорами кредитної лінії та договором банківського вкладу (депозиту) підлягають виконанню у різних валютах – євро та доларах США відповідно, такі вимоги не можна вважати однорідними з огляду на те, що євро та долар США (хоч і є грошовими коштами) є різними валютами, які згідно з умовами вказаних договорів не є рівнозначними» (п. 71 постанови від 30.10.2018 р. у справі № 914/3217/16) [6].

Слід погодитися, що «однорідність» є ознакою матеріального змісту зустрічної вимоги, її юридичної природи, а не правилом про тотожні види зобов'язань та підстави їх виникнення, оскільки юридично однорідні вимоги між сторонами можуть виникати на підставі різних за метою, характером та видами правочинів, існувати в рамках різних за змістом зобов'язань і ЦК України не пов'язує застосування інституту зарахування з певними видами договорів як обов'язковою умовою припинення зобов'язання у такий спосіб, крім випадків, коли зарахування не допускається.

Як бачимо, в актуальній судовій практиці наголошується, що зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін за одночасної наявності лише тих трьох умов, які визначені на законодавчому рівні. У зв'язку з цим цікаво згадати позицію Вищого господарського суду України щодо переліку необхідних умов для проведення зарахування, зокрема, суд, крім вищевказаних трьох умов, вказав також на «ясність вимог – відсутність спору стосовно характеру зобов'язання, його змісту, умов виконання; звернення із заявою однієї сторони до іншої» (постанова від 03.08.2016 р. у справі № 925/2220/14) [7].

Потрібно звернути увагу, що аналіз правової конструкції ст. 601 ЦК України свідчить про те, що законодавець вказує лише на можливість здійснення зарахування за заявою однієї із сторін (або кредитора, або боржника) без згоди на те іншої сторони, визначаючи це право як альтернативний варіант динаміки зобов'язальних правовідносин між сторонами, а не як імперативний порядок зарахування відповідних вимог. Вважаємо, що вказівка законодавця «може здійснюватися за заявою однієї із сторін» свідчить про те, що припинення зобов'язання шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог може здійснюватися не лише за взаємною згодою боржника і кредитора, але і в односторонньому порядку однією із сторін, що кореспондується зі ст. 598 ЦК України, яка, зокрема, передбачає, що припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін допускається лише у випадках, установлених договором або законом. Обґрунтуванням такої думки також є право сторін визначити в договорі додаткові випадки, за яких застосування зарахування не допускається (ст. 602 ЦК України). Тож право на припинення зобов'язання шляхом зарахування в односторонньому порядку є саме тим випадком, на який прямо вказує закон.

Тому вважаємо, що законодавцем визначено один, проте не єдиний спосіб здійснення зарахування і не можна виключати здійснення зарахування за згодою сторін у визначеному ними порядку (це може бути як окрема угода про зарахування, так і окрема умова договору). З огляду на це, звернення із заявою однієї сторони до іншої про зарахування не може бути загальнообов'язковою умовою припинення зобов'язання у такий спосіб.

Тож одна з особливостей цього способу припинення зобов'язання полягає у праві кожної зі сторін, без згоди іншої сторони, припинити правовідносини між ними шляхом зарахування зустрічних однорідних

вимог. При цьому заява про зарахування має наслідком припинення одночасно кількох зобов'язань (не лише того, на припинення якого спрямовано зарахування, але і того, з якого впливає відповідна зустрічна вимога), тобто породжує наслідки не лише для сторони, яка заявляє про зарахування, а й для контрагента. Натомість заперечення чи незгода іншої сторони із заявленими однорідними вимогами чи взагалі припиненням зобов'язання у такий спосіб винесені за межі правової конструкції зарахування і є предметом спору, який розглядається в судовому порядку.

Водночас законодавець не визначає порядок звернення контрагента із заявою про зарахування, форму такої заяви, наслідки та момент припинення зобов'язання, що призводить до виникнення ситуацій, коли одна сторона вважає, що зобов'язальні правовідносини ще тривають, а інша – що вони припинилися зарахуванням.

На доктринальному рівні загалом визнається, що заява про зарахування є одностороннім правочином, тобто для припинення зобов'язання досить волевиявлення однієї із сторін. Так, відповідно до ч. 3 та ч. 5 ст. 202 ЦК України одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Вказаною нормою закріплено загальне правило: «односторонній правочин може створювати обов'язки лише для особи, яка його вчинила». Водночас закон містить застереження: «односторонній правочин може створювати обов'язки для інших осіб лише у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами», що цілком узгоджується із характером заяви про зарахування зустрічних однорідних вимог.

У юридичній літературі звертається увага на деяку особливість заяви про зарахування, зокрема, зазначається, що «юридична природа заяви як способу проведення зарахування є двоїстою. У тому випадку, коли договором чи законом припиняючий вплив зарахування пов'язано саме із заявою, останню слід розглядати як односторонній правочин. У випадку, коли зарахування здійснюється в силу закону, заява про його проведення призводить лише до повідомлення контрагента про припинення зустрічних договірних зобов'язань, що дає підстави кваліфікувати її як юридичний вчинок, а не правочин» [8, с. 111].

Л. К. Жданкіна робить висновок про сумнівність презумпції односторонності правочинів з припинення зобов'язання зарахуванням, зазначаючи, що «зарахування зустрічних однорідних вимог може бути

умовно віднесене до односторонніх правочинів. Однак, з точки зору практичності реалізації такого способу припинення, доцільно говорити про набуття у сторін зобов'язання нового комплексу права» [9, с. 209].

Судова практика демонструє дотримання послідовної позиції щодо визнання заяви про зарахування зустрічних однорідних вимог одностороннім правочином. Зокрема, Вищий господарський суд України вказував, що «заява однієї сторони про зарахування зустрічної однорідної вимоги є одностороннім правочином, який має наслідком припинення зобов'язань. Якщо друга сторона вважає, що заява першої сторони є нікчемним правочином, а тому не припиняє зобов'язання (наприклад, за відсутністю зобов'язання другої сторони або в разі недовустимості зарахування зустрічних вимог згідно з ч. 4, ч. 5 ст. 203 ГК України, ст. 602 ЦК України), то друга сторона вправі звернутися до суду з позовом про примусове виконання зобов'язання першою стороною в натурі або про застосування інших способів захисту, встановлених законом» (п. 31. Інформаційного Листа Вищого господарського суду від 07.04.2008 № 01-8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України») [10]. Подібний підхід простежується і в останній судовій практиці на рівні касаційних судів.

Отже, волевиявлення одного контрагента, яке не потребує погодження з боку іншої сторони, щодо припинення цивільних зобов'язань шляхом зарахування за своєю сутністю є одностороннім правочином, і за такої концепції зарахування зустрічних однорідних вимог, що закладена в нормах ст. 601 ЦК України, передбачається неприпустимість заперечень іншої сторони щодо зарахування зустрічних однорідних вимог. Інакше до конструкції цієї цивільно-правової моделі були би включені елементи незгоди іншої сторони із заявленими зустрічними вимогами, їх розміром, строками виконання тощо.

Іншим питанням є те, що таке законодавче формулювання породжує проблеми в практиці застосування цього інституту, які вказують на недосконалість цього механізму припинення зобов'язання. На нашу думку, вказані правові положення потребують удосконалення, зокрема уточнень, спрямованих на врегулювання питання визнання сторонами взаємних вимог, відсутності спору щодо їхнього розміру тощо.

Досить дискусійним у вітчизняній цивілістиці є також питання визначення моменту припинення зобов'язання у складі юридичної конструкції зарахування зустрічних

однорідних вимог. Цей аспект теоретичного аналізу та вдосконалення практики застосування інституту зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення зобов'язань відіграє важливу роль для забезпечення єдності праворозуміння та правозастосування, що, у свою чергу, сприятиме ефективному врегулюванню договірних правовідносин між сторонами, захисту прав та законних інтересів контрагентів.

Так, аналізуючи правові положення цивільного та господарського законодавства і відповідну судову практику щодо проблемних питань проведення зарахування, П.Д. Пригуза обґрунтовує думку, що «сама заява про залік не є безумовною підставою для заліку грошових вимог і, таким чином, не визначає того моменту, з якого починається дія заліку. Отже, дія кредитора-боржника з пред'явлення заяви про залік грошових вимог повинна мати зворотню дію (сприяння) з боку боржника-кредитора. У протилежному випадку – це спір про право, що може бути вирішений тільки судом» [11]. Тобто дослідник вважає заву про зарахування підставою для проведення комплексу подальших дій щодо зарахування зустрічних однорідних вимог (прийняття іншою стороною заяви, дії щодо перевірки заявлених вимог тощо), що в подальшому, після виконання зарахування, матиме наслідком припинення зобов'язань.

На думку П. Д. Гуївана, часом припинення має бути момент отримання однією із сторін заяви контрагента. Водночас вчений наводить застереження, що «припинення зобов'язання його зарахуванням, на відміну від інших способів, визначених у главі 50 ЦКУ, передбачає одночасне погашення не одного, а двох обов'язків. При цьому згоди контрагента (кредитора за іншим зобов'язанням), право якого одночасно припиняється, не вимагається. А це означає, що така дія може бути не безспірною, з точки зору останнього» [12, с. 131].

Цікавим є зауваження Н. В. Коробцової, О. П. Печеного про те, що «у складі юридичної конструкції даної підстави припинення договірних зобов'язань слід відрізнити безпосередньо зарахування та заяву про зарахування» [8, с. 111]. Тобто дослідники звертають увагу на існування різних елементів механізму припинення зобов'язання зарахуванням. При цьому, як зазначається в юридичній літературі, зобов'язання вважається припиненим не з моменту вчинення заяви про зарахування, а з моменту, коли вимоги набули таких умов, що могли підлягати зарахуванню [13, с. 24].

Л. К. Жданкіна, вказуючи на складність динаміки припинення цивільного

зобов'язання шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог, виокремлює такі стадії: «організаційну, на якій боржник вчиняє підготовчі (організаційні) дії, спрямовані на безпосереднє передання об'єкта зарахування; матеріальну, яка передбачає прийняття зарахування кредитором; техніко-юридичну, на якій відбувається підтвердження зарахування зустрічних однорідних вимог і визначення обсягу невиконаного зобов'язання» [9, с. 210]. Дослідниця зауважує, що «сам механізм реалізації відносин припинення – зарахування саме зустрічних вимог – вказує на те, що дії обох суб'єктів зобов'язальних відносин повинні мати вольовий характер, оскільки від них вимагається здійснення низки дій, щонайменше зарахувати вимоги та узгодити таке зарахування» [9, с. 39].

Оскільки чинним законодавством не передбачено спеціальних вимог щодо форми заяви про зарахування зустрічних однорідних вимог як одностороннього правочину, враховуючи, що зарахування зустрічних однорідних вимог, про яке заявлено однією із сторін у зобов'язанні, здійснюється в силу положень ст. 601 ЦК України та у випадку ініціативи однієї зі сторін не пов'язується із прийняттям такого зарахування іншою стороною, то за конструкцією цього правового інституту зобов'язання слід вважати припиненим з моменту вчинення одностороннього правочину – вираження відповідного волевиявлення сторони щодо настання відповідних правових наслідків (зокрема, направлення такої заяви іншій стороні у зобов'язанні) (згідно зі ст. 205 ЦК України). При цьому дія чи бездіяльність іншої сторони не впливатимуть на припинення зобов'язання, адже питання обґрунтованості заяви про зарахування, наявності умов для правомірного зарахування може бути поставлено на розгляд лише в судовому порядку.

У разі укладення угоди про зарахування зобов'язання вважається припиненим з моменту укладення договору (з урахуванням ст. 638, 639 ЦК України) або у спеціально визначений сторонами строк.

Тобто у разі прояву ініціативи однієї сторони без погодження з контрагентом правоприпиняючим юридичним фактом є односторонній правочин – заява про зарахування, що, на нашу думку, не відповідає сутності приватно-правових відносин, засадам юридичної рівності, вимогам правової доцільності. У зв'язку з тим, що закон не вимагає дотримання критерію безспірності таких вимог на момент вчинення одностороннього правочину щодо їхнього взаємного припинення, питання зарахування, як свідчить практика, здебільшого переноситься

в площину судового оскарження законності цього правочину, що ставить під сумнів доцільність застосування зарахування в односторонньому порядку для припинення зобов'язання.

Аналіз чинного законодавства, судової практики та доктринальних напрацювань свідчить про наявність низки теоретичних та практичних проблемних питань щодо принципів складників зарахування як правової конструкції та реалізації зарахування як способу припинення зобов'язання.

На нашу думку, дослідження формально-юридичного відображення моделі зарахування зустрічних однорідних вимог у національному законодавстві дозволяє дійти висновку про необхідність зміни моделі зарахування зустрічних однорідних вимог з метою закріплення чіткого порядку дій учасників щодо зарахування зустрічних однорідних вимог та визначення моменту припинення зобов'язання, попередження ризиків необґрунтованих заяв про зарахування та зловживання сторонами правом в односторонньому порядку припинити зобов'язання (що має наслідком зайві втрати часу та ресурсів на з'ясування у судовому порядку правомірності проведення зарахування), забезпечення стану правової визначеності у правовідносинах, можливості ефективної раціоналізації та оптимізації зобов'язальних правовідносин. Вважаємо, що правоприпиняючим юридичним фактом у конструкції зарахування зустрічних однорідних вимог має виступати власне проведення зарахування взаємних вимог за згодою обох сторін, а заява про зарахування повинна виступати інструментом застосування цього способу припинення зобов'язання. Правова природа механізму припинення зобов'язання у такий спосіб відображається через такі елементи, як: заява про зарахування, власне зарахування (визнання зустрічних однорідних вимог), ліквідація правових зв'язків між сторонами як наслідок зарахування.

Тож до ст. 601 ЦК України слід внести зміни та окреслити стадію з'ясування безспірності зустрічних однорідних вимог як умову здійснення зарахування та момент припинення зобов'язання. Зокрема, ч. 2 ст. 601 ЦК України пропонуємо викласти в такій редакції: «Зарахування зустрічних вимог може здійснюватись за заявою однієї зі сторін у разі відсутності заперечень іншої сторони зобов'язання. Зобов'язання вважається припиненим повністю або в частині з моменту одержання стороною повідомлення про визнання іншою стороною зустрічних однорідних вимог відповідно у повному обсязі або частково. У разі ненадходження відповіді

протягом 20 днів з дня направлення заяви про зарахування останнє (зарахування) вважається узгодженим та зобов'язання припиняється зі спливом строку на надання відповіді».

Вважаємо, що вказані уточнення цілком узгоджуються із загальними положеннями цивільного законодавства про укладення договору, одночасно захищають обидві сторони від можливих зловживань, одночасно визначають момент припинення зобов'язання та надають можливість сторонам спільно узгодити питання здійснення зарахування.

Висновки

Отже, з огляду на умови застосування зарахування для припинення зобов'язання слід виокремити такі невід'ємні ознаки цього правового інституту, які відрізняють зарахування від інших підстав припинення зобов'язання: 1) наявність спеціальних критеріїв відповідності вимог, які підлягають зарахуванню (зустрічність, однорідність, параметри строків виконання вимог кредитора та боржника); 2) припинення внаслідок зарахування одночасно кількох зобов'язань; 3) ускладненість механізму припинення зобов'язання законодавчо закріпленим правом однієї зі сторін в односторонньому порядку здійснити зарахування.

Втім, проведене дослідження демонструє наявність низки важливих теоретичних та практичних проблем здійснення зарахування як способу припинення цивільного зобов'язання, недоліки законодавчо закріпленої конструкції зарахування. Тож з метою забезпечення відповідності правового регулювання фактичним відносинам щодо проведення зарахування автором обґрунтовано необхідність внесення змін до ст. 601 ЦКУ України, зокрема, щодо вдосконалення переліку умов здійснення зарахування, визначення чіткого порядку дій сторін, визначення моменту припинення зобов'язання та запропоновано власне бачення оптимальних шляхів вирішення вказаних проблем.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2016 р. № 435-IV. (Дата оновлення: 04.11.2018). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.07.2019).
2. Цивільне право України : підручник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев та ін. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Істина, 2011. 808 с.
3. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. Цивільне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.

4. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі № 911/483/18 від 16.04.2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81435148> (дата звернення: 27.07.2019).

5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі № 755/9929/15-ц від 21.11.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78165889> (дата звернення: 27.07.2019).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 914/3217/16 від 30.10.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78112035> (дата звернення: 27.07.2019).

7. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 925/2220/14 від 03.08.2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59544968> (дата звернення: 27.07.2019).

8. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків: Право. 2011. Т. 2. 816 с.

9. Жданкіна Л.К. Припинення цивільних зобов'язань шляхом зарахування зустрічних одно-

рідних вимог: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 247 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/28246/1/dysertaciia-zhdankina-12.03.18-skoregovana.pdf>. (дата звернення: 27.07.2019).

10. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: Інформаційний Лист Вищого господарського суду № 01-8/211 від 07.04.2008. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08 (дата звернення: 27.07.2019).

11. Пригуза П.Д. Деякі проблеми практики застосування заліку взаємних однорідних вимог. URL: <https://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/719>. (дата звернення: 27.07.2019).

12. Гуйван П. Д. Темпоральний аспект існування та припинення зустрічних суб'єктивних прав. *Європейські перспективи*. 2013. № 7. С. 129-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evre_2013_7_24 (дата звернення: 27.07.2019).

13. Бевзенко Р. С., Фахретдинов Т. Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. 172 с.

The article analyzes the conditions for admission of counterclaims of homogeneous claims, the legal features of the application of this method of termination of civil obligations, reveals the legal nature and characteristics of this legal institution, identifies problematic theoretical and practical issues of applying the offset of counterclaims of uniform requirements, suggests ways to improve the legal regulation and practice of crediting. It is also determined that the features of the counter homogeneous requirements is the termination of several obligations at the same time, greatly simplifies the implementation. The civil law model for crediting counterclaims of homogeneous claims presumes the existence of two obligations, the subject composition of which is preserved, but this does not deprive the parties of the possibility of crediting more commitments. It has been established that offsetting of counterclaims is possible both by agreement of the parties by a bilateral transaction, and is provided for the possibility of terminating the obligation by offsetting counterclaims of homogeneous claims upon the application of at least one of the parties (counterparties). This indicates the universality and attractiveness of enrolling counterclaims of homogeneous claims as a way to terminate the legal relationship, although it requires additional interpretation for the practice of application. Also analyzed are cases when the law restricts and completely prohibits the use of offsetting counterclaims of uniform requirements. The analysis of judicial practice on disputes arising in the event of the termination of obligations by offsetting counterclaims. The opinions of the Supreme Court regarding the understanding of the concepts of "homogeneity", "reciprocity", as well as the moment of fulfillment of counterclaims for each obligation are determined. The doctrinal understanding of the issues facing scientists on the theoretical justification of certain issues is considered. The debatable issues of establishing the moment of termination of obligations as part of the legal structure of the enrollment of counterclaims are identified. Requirements are established regarding the application form for offsetting counterclaims of homogeneous claims as a unilateral transaction. The opinion of the need for amendments to Article 601 of the Civil Code of Ukraine is justified in order to prevent misunderstandings in the interpretation and practical application of offsetting counterclaims of uniform requirements.

Key words: enrollment, terms of admission, counterclaims, uniform requirements, termination of an obligation.